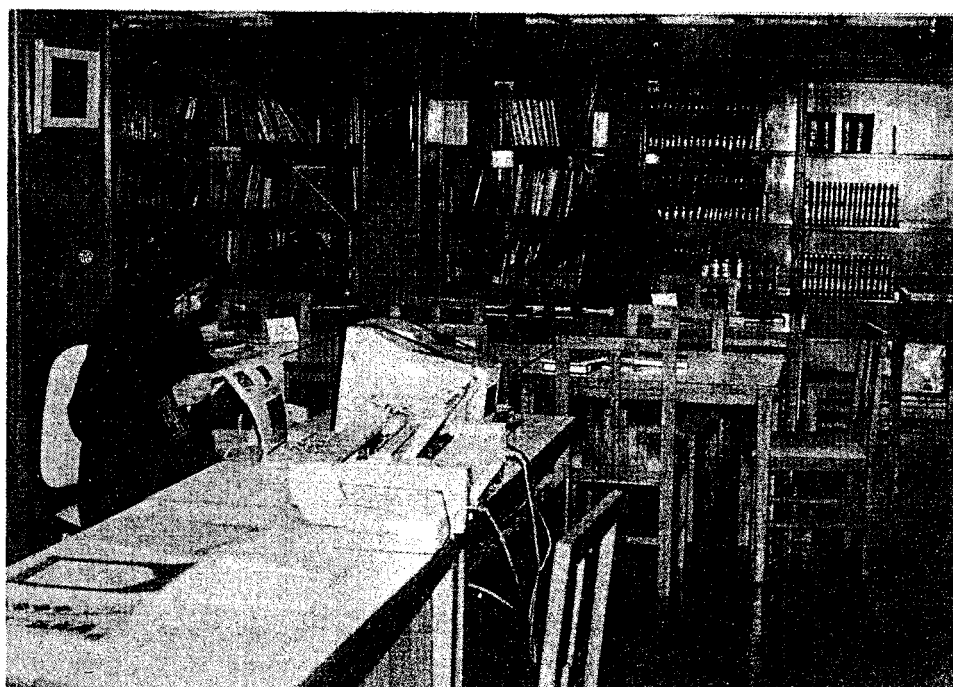

کتابخانه‌های عمومی

و

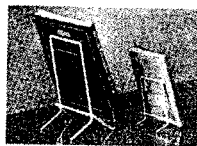
آموزش بزرگسالان

زهره موسوی زاده
عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

طول عمر مانند امروز مفهوم نداشته است. در حقیقت امروزه کتابخانه‌های عمومی نقش مهمی در کیفیت زندگی افراد جامعه دارند و باید به عنوان دانشگاهی برای همه از یک ساختار نظری به یک مدل عملی و قابل لمس تهیه اطلاعات برای حل مشکلات و کسب مهارت‌ها در بزرگسالان تغییر

کتابخانه‌های عمومی در طول تاریخ همیشه نیازهای استفاده‌کنندگان بزرگسال را جوابگو بوده است ولی در عصر کنونی با توجه به مواجه شدن بزرگسالان با تغییرات سریع در جامعه این وظیفه بیشتر و مهم‌تر شده است. بزرگسالان نیاز به یادگیری دارند و در هیچ دوره و زمانه‌ای آموزش و یادگیری در

یابند.

در شرایط کنونی آموزش در طول عمر برای بزرگسالان از دو طریق امکان‌پذیر است:

۱- کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه‌های عمومی وظیفه و مسئولیت آموزش بزرگسالان را بر عهده دارند و با گردآوری، سازماندهی، بازیابی، در جستجو، انتخاب کارشناسان با تجربه و ... دسترسی به اطلاعات را برای بزرگسالان امکان‌پذیر می‌سازند. ضمناً با پشتیبانی از مراکز آموزشی بزرگسالان به صورت گروهی نیازهای آنها را پاسخ می‌دهند.

۲- مدارس و مؤسسات آموزشی بزرگسالان

این مراکز مسئولیت آموزش و طراحی فرآیند یادگیری بزرگسالان را بر عهده دارند و در این مورد نیز دارای تجربه می‌باشند. با شناسایی کامل از اهداف گروههای بزرگسال وظیفه تحریک، ایجاد انگیزه، تشکیل دوره‌ها و ... را برای استفاده از اطلاعات و کتابخانه بر عهده دارند و بزرگسالان را

در تقاضاهای اطلاعاتی و مهارتهایی که برای استفاده اطلاعات نیاز دارند یاری می‌کنند. کتابخانه‌ها و مؤسسات آموزشی در فرآیند یادگیری برای استفاده از اطلاعات و استفاده از کتابخانه با هم همکاری دارند. درک صفات خاص و خصوصیات یادگیرنده بزرگسال کلیدی برای شناخت نیازهای آنها و توسعه آموزش بزرگسالان است و با اینکه هر بزرگسال یک فرد واحد است اما بعضی از خصوصیات مشترک وجود دارد که می‌توان برای درک یادگیرنده بزرگسال آنها را در مدنظر داشت. یکی از این خصوصیات مشترک چگونگی رشد بزرگسالان است.

رشد بزرگسال و مراحل زندگی او

در اواسط زندگی بزرگسال سه زمان اصلی انتقال وجود دارد:

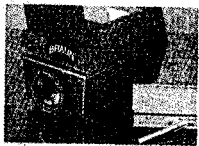
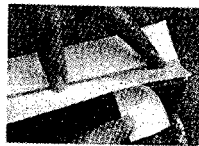
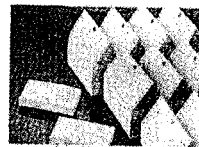
- سن سی سالگی ... زمانی که رویاهای جوانی با واقعیت‌ها مواجه می‌شود.

- سن چهل سالگی ... زمانی که هر فرد با این حقیقت روبرو می‌شود که نیمی از عمرش گذشته است.

- سن شصت سالگی ... زمان مواجه شدن با بازنشستگی بزرگسالی در سه مرحله صورت می‌گیرد:

۱- ابتدای بزرگسالی: این مرحله از ۱۸ تا ۳۳ سالگی است. این مرحله دوره انتقال از نوجوانی به بلوغ، ترک خانواده: شروع کار، استقلال داخلی، ازدواج، پدر یا مادر شدن است. رویاهای جوانی را پشت سر می‌گذارد با واقعیت‌های زندگی مواجه می‌شود.

۲- میان سالی: این مرحله از سن ۳۳ تا ۶۰ سالگی است. فرد جایگاه خود را در جامعه می‌سازد، رقابت می‌کند: خط‌مشی ثابت دارد، به خانواده وابسته است، گذر زمان را

حس می‌کند و روابط شخصی، کاری و اهداف خود را موردبررسی قرار می‌دهد. در این مرحله بالاترین قدرت را از نظر ظرفیت یادگیری و قدرت تحت‌تأثیر قرار دادن دیگران در جامعه دارا می‌باشد.

۳- کهنسالی: سنین ۶۰ به بالا، دوران بازنشستگی، تطبیق خود با درآمد کمتر، کنار آمدن با از دست‌رفته‌ها، افزایش علاقه به مشغولیت‌های فرعی و مرور زندگی خویشتن است.

انواع یادگیرندگان بزرگسال

یادگیری بزرگسال فرآیندی مشکل است و بیشترین یادگیری در زمانی است که مسئله یا مشکلی حل شود یا فاصله‌ای بین دانش شخص و دانش مورداحتیاج احساس شود. با اینکه یاد دادن به جوانان نیاز به فعالیت دارد بزرگسالان خود مشتاقانه در یادگیری شرکت می‌کنند زیرا احتیاج به دانستن و آرزوی یادگیری دارند. یادگیرندگان بزرگسال را می‌توان در دسته‌های زیر تعریف نمود:

۱- آماده یادگیری ... یادگیری بزرگسال برای رقابت شغلی و اجتماعی است.

۲- صعود از کوهستان زمان ... برای جوانان زمان محدودیتی ندارد، گاه در میان‌سالی نگرش تغییر می‌کند و به زمان به عنوان چیزی محدود و خیلی زودگذر نگریسته می‌شود بنابراین برای استفاده از وقت گرانبهای خود به یادگیری آنچه که نمی‌دانند روی می‌آورند.

۳- مسئله‌ای نهفته در جهت یادگیری ... انگیزه یادگیری در رابطه با حل مسائل و مشکلات روزانه و فعالیت‌های تجربی است.

۴- خود هدایت شده ... بزرگسال خود را مستقل و لایق می‌داند و یادگیری خود را ارزشیابی و هدایت می‌کند و برای جبران کاستی‌ها به یادگیری روی می‌آورد.

۵- تجربه‌دار در مهارت‌های زندگی ... یادگیرنده‌ای که دارای تجارب گرانبها در زندگی است و اشتباهات به عنوان فرصتی برای یادگیری او تلقی می‌شود.

با توجه به انواع یادگیرندگان بزرگسال در طراحی فعالیت‌های آموزشی بزرگسالان باید نگرش حل مشکلات را در نظر گرفت و با ارزش نهادن به تجارب قبلی آنها یک محیط

یادگیری مؤثر را پدید آورد.

انگیزه‌های یادگیری

نظریه‌های زیادی انگیزه‌های یادگیری را بیان کرده‌اند. در این جا به سه مورد از مشهورترین آنها اشاره می‌شود:

۱- رفتار، ناشی از میل مفروط داخلی است (فروید^۱). بنابراین میل‌های مفروط باید درک شوند تا بتوان آنها را کنترل کرد.

۲- رفتار، ناشی از فشارهای مکانی و خارجی است و انگیزش پاسخی برای تحریکات محیطی و تقویت رفتار است (پاولو^۲، اسکینر^۳)

۳- رفتار، ناشی از ظرفیت ذاتی برای رشد است (کارل روگز^۴)

آبراهام ماسلو با توجه به نظریه‌های فوق اصل سلسله‌مراتب نیازها را مطرح نمود انگیزه یادگیری را نیازهای مختلف بشری معرفی کرد. در این اصل نیازهای بشری در یک سلسله‌مراتب منظم شده‌اند که از پایین‌ترین سطح آغاز می‌شوند. نیازها باید از پایین‌ترین سطح برآورده شوند تا بتوان به سطح بالاتر یا گروه نیازهای بعدی رسید. این سطوح نیازها از پایین به بالا عبارتند از:

۱- نیازهای فیزیولوژیکی: مانند هوا، آب، غذا، خواب و ...
۲- نیازهای امنیتی: نیاز به مصون بودن از آسیب‌های فیزیکی، دارا بودن شغل و ...

۳- نیازهای اجتماعی: شامل احساس تعلق داشتن و پذیرفته شدن به وسیله دیگران

۴- نیازهای ارج نهادن به خود: که بر احساس شخص، سلامت و اعتماد به نفس او اثر می‌گذارد

۵- نیازهای واقعیت‌های ذاتی: احساس کمال، استفاده از نیرو و ظرفیت خویشتن

بزرگسال برای رفع نیازهای خود در هریک از سطوح فوق به یادگیری می‌پردازد. اطلاعات موردنیاز آنها در هرکدام از سطوح نیازها با هم متفاوت است.

اشکال آموزشی بزرگسالان

امروزه بزرگسالان برای رفع نیازهای خود سخت در تقلا

یادگیری خواهد بود.

محیط آموزشی بزرگسالان

موفقیت در آموزش بزرگسالان حتی در پاسخگویی به یک سؤال مرجع که آموزش محسوب می‌شود بستگی به محیط آموزش دارد. علم تعلیم بزرگسالان (andragogy) اصولی به شرح زیر برای آموزش مؤثرتر ارائه می‌دهد که بکارگیری آنها در محیط آموزشی بزرگسالان می‌تواند مؤثر واقع شود:

- ۱- جستجو: غیررسمی، مؤدبانه، دوستانه، دوطرفه، و حمایت‌شده
- ۲- برنامه‌ریزی: از طریق بکار بردن تصمیم‌های مشترک
- ۳- تشخیص نیازها: بر اساس تبادل نظر دوطرفه
- ۴- تعیین و تنظیم اهداف: از طریق گفتگوهای دوطرفه
- ۵- طراحی برنامه آموزشی: بر اساس استعداد، میل و آمادگی بزرگسال
- ۶- طراحی فعالیت‌های یادگیری: از طریق مطالعات مستقل، پروژه‌های خاص و کار گروهی
- ۷- ارزشیابی: ارزشیابی دوطرفه

وظایف پشتیبانی آموزشی کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه‌های عمومی وظایف چندی را در جهت تأمین اهداف آموزشی بر عهده دارند این وظایف عبارتند از:

- ۱- وظایف اطلاعاتی و مشاوره
 - ۲- تهیه مواد و منابع
 - ۳- راهنمایی و حمایت
- وظایف اطلاعاتی و مشاوره را از طرق زیر به انجام می‌رساند:
- ۱-۱. مشاوره با مدارس و مراکز آموزشی بزرگسالان، مرکز اطلاعات مدارس یا پایگاه‌های اطلاعاتی آنها برای تعیین نیازهای جوابگویی به آنها و مشخص نمودن فعالیت‌های جامعه
 - ۱-۲. مشاوره در انتخاب، اداره و بازایی کتابها، مواد سمعی و بصری و غیره برای مراکز اطلاعات مدارس و مراکز آموزشی در مورد آموزش بزرگسالان و تحریک آنها برای استفاده از مواد کتابخانه‌ای

هستند. کتابخانه‌های عمومی و مراکز آموزشی در سطح رسمی و غیررسمی به آموزش بزرگسالان می‌پردازند و به اشکال زیر عمل می‌کنند:

۱- یادگیری مستقل:

آلن تو^۵ پروژه یادگیری مستقل را یک سری حوادث ضمنی در ارتباط با یادگیری تعریف می‌کند که از ۷ تا ۷۰۰ ساعت می‌تواند ادامه داشته باشد. یادگیری مستقل می‌تواند از طریق کارآموزی، آموزش از طریق رایانه مطالعات مکاتبه‌ای، مشاوره، مطالعه فردی هدایت شده، تجربه میدانی، آموزش و مطالعه مستقل انجام گیرد.

۲- یادگیری در گروه:

بزرگسال در ساختار کلاس درس و گروه‌های یادگیری غیررسمی این شانس را دارد که دانش سازمان‌یافته معلم یا سرپرست و افراد شرکت‌کننده در گروه را دریافت کند. یادگیری در گروه به سه شکل زیر است:

شکل گروهی کوچک (زیر ۳۰ نفر): از طریق کلاس‌ها، دوره‌ها، باشگاه‌ها، کمیته‌ها، بحث‌های گروهی، میزگردها، طرح‌های ویژه و کارگاه‌ها

شکل گروهی بزرگ (بالای ۳۰ نفر): از طریق کنفرانس‌ها، مجمع‌ها، انجمن‌ها، سخنرانی‌ها و ...

جامعه: از طریق توسعه جامعه، پروژه‌ها و نمایشگاه‌ها موفقیت یا عدم موفقیت در تلاش بزرگسالان برای یادگیری در هر کدام از شکلهای فوق بستگی به موارد زیر دارد:

- ۱- میزان مطالعه و یادگیری والدین شخص
- ۲- میزان فعالیت در خانه و در زمان کودکی
- ۳- میزان استفاده از واژگان در زمان کودکی
- ۴- سال‌هایی که در مدرسه گذرانده
- ۵- خصوصیات برنامه مدرسه‌ای که در آن شرکت داشته
- ۶- میزان رضایت و خشنودی شخص از کوشش‌های قبلی برای یادگیری

۷- موقعیت اصلی در میان خواهران و برادران

اگر یکی از عوامل فوق به حد کافی نباشد تماس با یک کتابدار مشاور عامل مؤثری برای پیشبرد کیفیت کوشش‌های

- ۱-۳. تهیه و گردآوری کتابشناسی‌ها، لیست مراجع انتخابی و غیره
- ۱-۴. نشان دادن مجموعه برای انتخاب و گردآوری، به وسیله مؤسسات و مراکز آموزشی
- ۱-۵. تماس دائم با مراکز آموزشی، برای تشخیص نیازها

۲- تهیه مواد و منابع و امانت بین کتابخانه‌ای

شامل گردآوری و سازماندهی مجموعه موضوعی طرح آموزشی که می‌تواند در آموزش بزرگسالان مورد استفاده قرار گیرد.

۳- راهنمایی و حمایت

راهنمایی می‌تواند به طور مستقیم یا غیرمستقیم باشد. هدف از راهنمایی ایجاد ارتباط مؤثر بین مدارک و منابع موجود در کتابخانه با استفاده‌کنندگان و ارائه خدمات مفید است که شامل موارد زیر می‌گردد:

- ۳-۱. تهیه اطلاعات و کارهای ارجاعی
- ۳-۲. آموزش و راهنمایی برای استفاده از مواد اطلاعات کتابخانه
- ۳-۳. راهنمایی در جستجو، انتخاب و استفاده از مواد کتابخانه
- ۳-۴. راهنمایی برای انتخاب مواد خواندنی و استفاده از رسانه‌ها

- ۳-۵. حمایت از کتابخوانی، مطالعه، کسب مهارت‌ها، خواندن برای لذت و مطالعه درمانی
- ۳-۶. سازماندهی خدمات کارآموزی برای معلمان و مربیان برای استفاده از کتابخانه
- ۳-۷. تهیه اطلاعات برای بعد از آموزش

۴- ارائه خدمات جنبی

خدمات جنبی به گونه‌های ذیل قابل اجرا است:

- ۱- تشکیل دوره‌های مطالعه و ایجاد تسهیلات برای آن
- ۲- عرضه مکان کتابخانه به سازمان‌های فرهنگی منطقه جهت برگزاری جلسات آنها
- ۳- ترتیب سخنرانی‌ها و گفتگوهای عمومی توسط افراد

برجسته در زمینه‌های موردنیاز بزرگسالان

۴- تشکیل نمایشگاه‌های کتابخانه با توجه به وقایع روز

۵- انتخاب کارکنان متخصص

کتابخانه برای حمایت و پشتیبانی از اهداف آموزشی نیاز به کارمندان متخصص دارد. در انتخاب کارکنان باید معیارهای زیر را در مدنظر داشته باشد:

- ۱- قدرت شرکت در زمینه‌های سیاسی و اجتماعی
- ۲- قدرت شرکت در وظایف آموزشی
- ۳- قدرت حمایت و انجام کارآموزی‌های فردی و گروهی
- ۴- دارا بودن مهارت زبانی غیر از زبان مادری برای تماس و آموزش بزرگسالان مهاجر

۶- امانت مدارک و تهیه مدارک از طریق تکثیر

کتابخانه‌های عمومی باید تسهیلات و امکانات لازم را برای استفاده و دسترس‌پذیری بزرگسالان از منابع موردنیاز در طرح‌های آموزشی فراهم سازد.

منابع

1. Gezick, Elizabeth, M. "Serving The Unserved in The Year 2000" Presented in The 63 IFLA Conference, Denmark 1997.
2. Sancia Simonis, Rupert NBLC, The Hague Netherland "The Public Libraries and adult Learners: Some development in Netherlands. In 59 IFLA General Conference, Barcelon 1993.
3. Weingand, Darlene E. "Public Library and adult Learner" In 59 IFLA General Conference, Barcelon, 1993.
۴. کومار، کریشان. سازمان کتابخانه، ترجمه مریم امین سعادت. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی ایران، ۱۳۷۳. ص ۱۱۳-۱۱۵

یادداشت‌ها

1. Freud
2. Pavlov
3. Skinner
4. Carl Rogers
5. Allen Tough